

KENT GÜNDEMİNE BAKIŞ

Enflasyonun Sofra Hali: Türkiye’de ve İstanbul’da Gıda Enflasyonu

Yayın Yönetimi ve İdari Koordinasyon
İstanbul Planlama Ajansı

İçerik Sorumluları
Gamze Yaşar, Özge Tekçe Demirkol

Hazırlayan
Seren Özkaya

Tasarım Konsepti ve Yayın Kimliği
Kader Şahin

Basım Yeri ve Tarihi
İstanbul, Mayıs 2024

ISBN: 978-625-6762-58-9
İstanbul Büyükşehir Belediye İştiraki Kültür A.Ş. yayınıdır.

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ	1
GİRİŞ	3
GIDA ENFLASYONU	4
DÜNYADA GIDA ENFLASYONU	6
TÜRKİYE'DE GIDA ENFLASYONU	7
Gıda Enflasyonunun Sofraya Etkisi	7
Gıda Enflasyonunun Öne Çıkan Nedenleri	14
Seçili Gıda Maddelerinin Türkiye'deki Üretici - Hal - Pazar ve Market Yolculuğunda Değişen Fiyatları	17
GIDA ENFLASYONUNUN İSTANBUL'DA YANSIMALARI	22
SONUÇ	25

YÖNETİCİ ÖZETİ

Gıda hakkı 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1966 yılında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Konvansiyonu'nun 11'inci maddesi ile yasal koruma altına alınmıştır ve insan haysiyeti kavramından kaynaklanan temel bir hak olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO),¹ 2001 yılı raporunda gıda güvencesini tüm insanların aktif ve sağlıklı yaşamı için gerekli olan besin ihtiyaçlarını ve gıda önceliklerini karşılayabilmek amacıyla yeterli, sağlıklı, güvenilir ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik bakımdan sürekli erişebilmeleri olarak tanımlamıştır.

Gıda maddelerinde arzın yetersiz olmasına karşılık talep fazlalığı ve buna karşılık sürekli artan gıda fiyatları gıdaya erişimi zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda gıda enflasyonu ise bir ülkenin tüketici fiyat endeksinde (TÜFE) gıda kalemlerinde oluşan fiyat artışları anlamına gelmektedir. Gıda enflasyonuna neden olan arz ve talep yönlü etkenler bulunmaktadır. Bu etkenlerden arz yönlü olanları iklim değişikliği, çevresel ve iklimsel koşullarla değişen hasat miktarı ve stok düzeyindeki değişiklikler olarak sıralamak mümkündür. Talep yönlü olanları ise gelir, üretim ve nüfusta meydana gelen değişiklikler olarak sıralamak mümkündür.

Dünya genelinde enflasyonun etkisi son dönemlerde azalmasına rağmen Türkiye hala gıda enflasyonunun en yoğun yaşandığı ülkelerden biri olmakta ve genel enflasyondan da yüksek seyretmektedir. Türkiye'de gıda enflasyonunun nedenleri arasında ihracat - ithalat dengesinin olmaması; çeşitli ürünlerin iç pazara girmeden ihraç edilmesi; üreticiden tüketiciye kadar geçen aşamalarda ürünlere yansıyan fiyat artışı yer almaktadır. Bu sebeple, Türkiye'de son yıllarda temel ve çeşitli gıda fiyatları katlanarak artmıştır. Bu artış, gelirleri bu fiyatlarla (ve diğer artan mal ve hizmet fiyatları ile) paralel bir şekilde artmayan kesimin, sağlıklı gıdaya erişimlerini azaltmaktadır.

Enflasyonun Sofra Hali: Türkiye'de ve İstanbul'da Gıda Enflasyonu başlıklı bu raporda, öncelikle gıda enflasyonunun kapsamı ve Dünya'daki gıda enflasyonu hakkında genel tablo incelenmekte, devamında ise Türkiye'de gıda enflasyonunun nedenleri ve gıda enflasyonunun Türkiye ve İstanbul'daki yansımaları incelenmektedir.

¹ FAO, (2001). The State of Food Insecurity in the World 2001.
<https://www.fao.org/agrifood-economics/publications/detail/en/c/122100/>

Hazırlanan rapor kapsamında gıda enflasyonuna dair öne çıkan verileri şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Seçili ürünlerin üreticiden pazara ulaşımındaki fiyat değişimi ortalama 2 kat olurken, markette bu değişim 2,4 kat olmuştur.
- 2017 - 2018 döneminde kişi başı tüketilen sebze miktarı 283,1 kg iken, bu miktar 2022 - 2023 döneminde 261,7 kg'ye düşmüştür.
- 2010 yılında nüfusun %69,4'ü her gün en az bir kere sebze veya salata tüketirken bu oran 2022 yılında %41,2'ye düşmüştür.
- 2010'da nüfusun %57'si her gün bir kere veya daha fazla meyve tüketirken bu oran 2022 yılında %36,5'e düşmüştür.
- Ocak 2021'den Ocak 2024'e geçen süreçte, Türkiye'de ortalama tavuk fiyatı 15,86 TL'den, 79,23 TL'ye; 61,14 TL olan dana eti 414,82 TL'ye; 83,2 TL olan kuzu eti 458,36 TL'ye çıkmıştır.

GİRİŞ

Türkiye’de enflasyonla mücadele özellikle son yıllarda olağanüstü hale gelen fiyat artışlarının da etkisiyle kronik bir sorun haline gelmiştir. Bu enflasyonist ortamda fiyat artışlarının en fazla yaşandığı ürün gruplarının başında ise gıda maddeleri gelmektedir.

Covid-19 Pandemisi’nin ardından Rusya ve Ukrayna arasında başlayan savaş ile geçen süreç küresel anlamda gıdaya erişimi zorlaştırmıştır. Son yıllarda dünya konjonktürü değerlendirildiğinde gıda fiyatlarının gitgide normal seviyelerine döndüğü görülmektedir. Türkiye’de ise mevcut konjonktürün aksi bir durum görülmekte; ülke genelinde gıda maddelerinde fiyat artışı hala devam etmekte ve bu artış en temel gıda maddelerinde daha da fazla olmaktadır. Aynı zamanda, son yıllarda yaşanan Türk Lirası’ndaki ciddi değer kaybı, giderek artan gıda ithalatı, dünya genelindeki emtia ve gıda fiyat artışları nedeniyle Türkiye’de gıda fiyatları enflasyon rakamlarının da üzerinde seyretmektedir.

Gıda enflasyonunun etkisi büyük kentlerde daha fazla görülmekte ve kırılganlığı tetiklemektedir. Bu durum, sosyal ve ekonomik hayata da doğrudan yansımakta, geçmiş dönemde alım gücünün görece daha yüksek olmasına bağlı olarak alınan sebze ve meyve miktarı giderek azalmakta, kilo ile alınan ürünler yerini tane satışına bırakmaktadır. Semt pazarlarında akşam pazarı ile birlikte ‘çıktı ürün’ olarak tarif edilen ve çürümeye yüz tutmuş ürünler uygun fiyatlara satılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda, pazarların toplanması sırasında tezgahlardan kalan, satılmamış ürünleri toplayan kişilerin sayısının da gün geçtikçe arttığı bilinmektedir.

Yüksek nüfusa sahip olması sebebiyle İstanbul, gelir dağılımındaki adaletsizliğinin de etkisiyle gıda enflasyonunun getirdiği olumsuzluklardan etkilenen kentlerin başında gelmektedir. Gıda enflasyonu Türkiye genelinde olduğu gibi İstanbul özelinde de yurttaşları gıda güvencesizliğiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO),² 2001 yılı raporunda gıda güvencesini, tüm insanların aktif ve sağlıklı yaşamı için gerekli olan besin ihtiyaçlarını ve gıda önceliklerini karşılayabilmek amacıyla yeterli, sağlıklı, güvenilir ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik bakımdan sürekli erişebilmeleri olarak tanımlamıştır. Gıda arzının yeterli düzeyde sağlanabilmesi, gıdaların üretimi, üretilen gıdanın eşit bir şekilde paylaşılabilmesi gibi faktörler gıda güvencesinin kapsamına girmektedir. Dolayısıyla enflasyona bağlı değişen beslenme rutinleri ve besin kaynakları dar gelirlili haneler üzerinde gıda güvencesizliğini doğurmaktadır. Günden güne artan ve yapısal bir soruna dönüşen gıda enflasyonu, yönetimler tarafından önüne geçilmesi gereken temel bir sorun haline gelmektedir.

² FAO, (2001). The State of Food Insecurity in the World 2001.
<https://www.fao.org/agrifood-economics/publications/detail/en/c/122100/>

GIDA ENFLASYONU

1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1966 yılında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Konvansiyonu'nun 11'inci maddesi ile yasal koruma altına alınan gıda hakkı, insan haysiyeti kavramından kaynaklanan temel bir hak olarak tanımlanmaktadır. İnsan hakkı olarak değerlendirilen sağlıklı ve yeterli gıdaya erişim, insan hakları sözleşmeleri ile devletlerin yükümlülükleri olarak belirlenmiştir. Gıda hakkı çerçevesinde devletlere mevcut kaynaklarını maksimum düzeyde kullanarak vatandaşlarına yeterli beslenme imkanı sağlama görevi verilmiştir.³

Gıda maddelerinde arzın yetersiz olmasına karşılık talep fazlalığı ve buna karşılık sürekli artan gıda fiyatları gıdaya erişimi zorlaştırmaktadır. Gıdaya erişim konusunda yaşanan sorunlar ise küresel bir endişe ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Bu gerçekliği daha iyi anlamak ve gıda enflasyonunun daha iyi anlaşılması için enflasyonun bilinmesi gerekmektedir. Enflasyon temel olarak ürün fiyatlarının genel seviyesindeki sürekli artış olarak tanımlanabilir. Enflasyonun yükselmesi paranın alım gücünü azaltırken, enflasyonun düşmesi ise insanların alım güçlerinin artmasını sağlamaktadır.⁴

Gıda enflasyonu ise bir ülkenin tüketici fiyat endeksindeki (TÜFE) gıda kalemlerinde oluşan fiyat artışları anlamına gelmektedir.⁵ Gıda enflasyonu ekonomide yapısal bir sorun teşkil etmektedir. Temel olarak gıda enflasyonuna neden olan arz ve talep yönlü etkenler bulunmaktadır:⁶

- Gıda enflasyonuna neden olan arz yönlü etkenleri; iklim değişikliği, çevresel ve iklimsel koşullarla değişen hasat miktarı ve stok düzeyindeki değişiklikler olarak sıralamak mümkündür.
- Gıda enflasyonuna neden olan talep yönlü nedenler ise; gelir, üretim ve nüfusta meydana gelen değişikliklerdir.

Kentleşme, döviz kuru dalgalanmaları, petrol fiyatları, ticareti ve ihracatı kısıtlayan politikalar, finansal piyasalarda ortaya çıkan belirsizlik ve spekülasyonlar, tedarik zinciri kesintileri, hammadde kıtlığı, artan enerji maliyetleri ve makroekonomik faktörlerdeki değişim genel olarak gıda enflasyonunun oluşmasında fazlasıyla etkili olmaktadır.

³ İBB (2021), İstanbul Strateji Belgesi, Erişim Adresi: <https://ipa.istanbul/wp-content/uploads/2021/10/Istanbul-Gida-Strateji-Belgesi.pdf>, Erişim Tarihi: 09.05.2024.

⁴ TCMB, Enflasyon, Erişim Adresi: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/b62e1fb7-ebc1-4922-99dc-b3ba-23320b9f/enflasyon.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROO>, Erişim Tarihi:30.04.2024.

⁵ The World Bank, Food Security, Erişim Adresi: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/40ebbf38f5a6b68bfc11e5273e1405d4-0090012022/related/Food-Security-Update-CII-March-18-2024.pdf>, Erişim Tarihi:30.04.2024.

*TÜFE: Tüketici tarafından satın alınan mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişikliği ölçer.

⁶ Kutlu, Şeyma. (2021), Türkiye'de Gıda Enflasyonunun Belirleyicileri:Svar Modelinden Kanıtlar, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2567224>, Erişim Tarihi:02.05.2024.

Gıda enflasyonu, ekonomi ve tüketicilerin refahı üzerinde doğrudan etkili olduğundan birçok ülke için endişe kaynağı olmaktadır. Küresel ölçekte bir sorun olmasına rağmen bazı ülkeler gıda enflasyonundan daha fazla etkilenmektedir. Özellikle küresel pazarda gıda ihracatçısı olan, para birimi gün geçtikçe değer kaybeden ve düşük milli gelire sahip birçok ülke gıda fiyatları yükselmesi ve alım gücünün azalması problemi ile mücadele etmektedir.⁷ Bunlarla birlikte, gıda enflasyonunun bazı ülkeleri daha fazla etkilemesinin sebepleri arasında diğer ekonomik sorunlar, tarımsal ve politik faktörler rol oynamaktadır.⁸

Gıda enflasyonu gıda üreticisi yoksul haneler dışında gelir dağılımında sorunlara neden olmakta, gelir adaletsizliği ve yoksulluğun etkilerini de artırmaktadır. Gıda enflasyonunun ekonomiye olduğu kadar sosyal hayata da etkileri bulunmaktadır. En fazla alt ve orta gelir gruplarını etkileyen bu enflasyon ile haneler bütçelerinden büyük bir kısmı gıda harcamalarına aktarmakta, hatta zamanla bazı temel ihtiyaçlarını bile karşılayamayacak duruma gelmektedir.⁹ Gıda fiyatlarındaki artış nedeniyle yetersiz beslenen ülkelerde verim kaybı yaşanmakta; bu verim kaybı da, Gayrisafi Yurt İçi Hasılda (GSYH) azalışa neden olmaktadır.¹⁰

Nüfusun büyük kesiminin yoksul olduğu ülkelerde gıda enflasyonu insanların yaşam kalitesini düşürmekte, yetersiz beslenmeye ve açlığa neden olabilmektedir. Gıda enflasyonu, gıdaya erişimi zorlaştırmakta ve gıda güvencesini de tehdit etmektedir. Gıda güvencesini olumsuz etkileyen faktörlerin başında çatışmalar, iklim krizinin etkileri ve olağanüstü iklim olayları ile ekonomik krizler gelmektedir.

Gıda enflasyonu beslenme açısından da büyük sorunlar yaratmaktadır. Gıda maddelerinin fiyatlarında yaşanan artış ile bireyler öğünlerindeki besin çeşitlerini azaltarak, tek tip ve daha çok karbonhidrat ağırlıklı beslenmek zorunda kalmaktadır. Bu sağlıksız beslenme özellikle çocukların gelişimi üzerinde doğrudan etkili olmakta, obezite ve diyabet gibi rahatsızlıkları da beraberinde getirmektedir. Gıda fiyatlarının artmasının bireyler üzerindeki bir başka etkisi de gıda kalitesinin bozulması ve bunun sonucunda bireylerin sağlıklarının olumsuz etkilenmesidir. Gıda maddelerinde fiyatların artması ile özellikle yoksul bireyler daha düşük kalitedeki gıda maddelerine yönelmektedir. Gıdaya yapılan harcamaların artması farklı harcamalara yapılan kısıtlamaları da beraberinde getirmektedir. Temel ihtiyaç dışı görülen sosyal ve kültürel aktiviteler kısıtlanan harcamaların başında gelmektedir. Bu durum ise bireylerin kendilerini

⁷ Food Security Information Network, 2024 Global Report of Food Crises, Erişim Adresi:

<https://www.fsinplatform.org/sites/default/files/resources/files/GRFC2024-full.pdf>, Erişim Tarihi:02.05.2024.

⁸ Demirkılıç S, Özertan G, Tekgüç H (2022), The evolution of unprocessed food inflation in Turkey: an exploratory study on select products. *New Perspectives on Turkey*, 67,pp.57-82.

⁹ Sezgin, B., Sezgin, S. (2021), The Impact of Food Inflation on Poverty in Turkey, *Equinox Journal of Economics Business and Political Studies*, 8(2), pp.256-273.

¹⁰ Alderman, H. (2005), Linkages Between Poverty Reduction Strategies and Child Nutrition: an Asian Perspective, *Economic and Political Weekly*, 40,pp. 4837-4842

kısıtlamalarına, sosyal hayattan izole olmalarına neden olmaktadır. Böylelikle bireyler sadece yoksullaşmayı aynı zamanda sosyal hayattan da yoksun kalmaktadır. Dolayısıyla gıda enflasyonunu, alım gücünde yaşanan düşüşü tekil olarak değerlendirmemek, gündelik yaşamdaki alışkanlıkların devamlılığını sağlayabilmek adına oldukça önemlidir.

DÜNYADA GIDA ENFLASYONU

Gıda enflasyonu birçok ülkenin sorunu olmasına rağmen gelişmekte olan ülkeleri daha fazla etkilemektedir. Bu ülkelerde gıda enflasyonunun geniş çapta küresel yansımaları da olmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler genellikle küresel pazarlara gıda kaynakları sağlamaktadır. Bu ülkelerde meydana gelen gıda fiyatları dalgalanmaları küresel çaplı gıda fiyatlarını da etkileyebilmektedir.¹¹

GNAFC 2024 Küresel Gıda Krizi Raporuna göre 2023 yılında gıda krizinin yaşandığı 59 ülke ve bölgede 281.6 milyon insan akut gıda krizi ile karşı karşıya kalmıştır. 2023 yılında bir önceki yıla göre akut gıda krizi ile karşı karşıya kalan insanların sayısı 24 milyondan fazla artış göstermiştir. 2023 yılında zorunlu göç ve çatışmaların etkisiyle Gazze ve Sudan gıda krizinden en fazla etkilenen bölgeler olmuştur. Bu bölgeleri Burkina Faso, Somali, Mali izlemiştir.¹²

FAO Gıda Fiyatı Endeksi hesaplamalarına göre 2006 yılında dünya genelinde %72.6 olan gıda fiyatları endeksi 2024 yılının Nisan ayında %119.1 olarak belirlenmiştir. 2000'li yıllardan sonra dünya genelinde yaşanan gıda fiyatları artışını ortaya çıkartan araştırmada 5 ürün kaleminin fiyatının baz alındığı en yüksek artış oranının kırmızı et ve bitkisel yağlara ait olduğu ortaya çıkmıştır.¹³ Son yıllarda yaşanan Covid-19 pandemisi, Rusya- Ukrayna Savaşı dünya genelinde gıda fiyatlarının yükselmesinde etkili olmuştur. Pandemi sebebiyle tedarik zincirinde aksamalar meydana gelmiştir. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile temel gıda ürünlerinin uluslararası piyasalara ulaşımı zorlaşmıştır. Pandemi ile başlayan küresel enerji krizi ile yakıt ve gübre fiyatları artmış, böylece gıda ürünlerinin üretimi ve taşınması zorlaşarak pahalı hale gelmiştir.¹⁴ Bu kötü gidişat son aylarda değişme trendine girmiş ve küresel gıda enflasyonunda olumlu bir değişim ortaya çıkmış, gıda enflasyonu belirli ülkeler dışında düşüş eğilimi göstermiştir.¹⁵

¹¹ Policy Center, Rising Food Prices: Understanding the Impact on Developing Economies, Erişim Adresi: <https://www.policycenter.ma/interviews/rising-food-prices-understanding-impact-developing-economies#:~:text=In%20developing%20countries%2C%20where%20a,%2C%20malnutrition%2C%20and%20even%20hunger>, Erişim Tarihi:07.05.2024.

¹² Food Security Information Network, 2024 Global Report of Food Crises, Erişim Adresi:<https://www.fsinplatform.org/sites/default/files/resources/files/GRFC2024-full.pdf>, Erişim Tarihi:02.05.2024.

¹³ FAO, World Food Situation, Erişim Adresi:<https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>, Erişim Tarihi: 07.05.2024.

¹⁴ Gökçe Şencan (2022), Türkiye'de Gıda Enflasyonu ve Tarım, Erişim Adresi: https://istanpol.org/Uploads/ContentManagementFile/trgidaenflasyonuyayini031022_1.pdf, Erişim Tarihi:13.05.2023.

¹⁵ OECD, Consumer Prices, Erişim Adresi: <https://www.oecd.org/newsroom/consumer-prices-oecd-updated-8-april-2024.htm>, Erişim Tarihi:08.05.2024.

Gıda enflasyonuna yönelik hazırlanan bir diğer araştırma ise 2023 Aralık - 2024 Mart aylarını kapsayan Dünya Bankası araştırmasıdır. Buna göre nominal gıda enflasyonunun en yüksek görüldüğü ülkenin Arjantin olduğu ortaya çıkmıştır. Arjantin'i sırasıyla Zimbabve, Türkiye, Venezuela, Lübnan, Filistin, Myanmar, Mısır, Sierra Leone, Nijerya takip etmiştir.¹⁶ Yapılan araştırmalardan da görüleceği üzere dünyada gıda enflasyonu değerlendirildiğinde pek çok ülkenin gıda krizi ile karşı karşıya kaldığı, gelişmekte olan ülkelerin ise gıda krizi sebebiyle kırılganlıklarının giderek arttığı ortaya çıkmaktadır.

TÜRKİYE'DE GIDA ENFLASYONU

Dünya genelindeki genel enflasyon eğiliminin etkileri Türkiye'de de görülmektedir. Dünya genelinde bu etki son dönemlerde azalış eğilimi göstermesine rağmen Türkiye hala gıda enflasyonunun en yoğun yaşandığı ülkelerden biridir. Türkiye'de gıda enflasyonu Tüketici Fiyat Endeksinden daha yüksek seviyede seyrederek genel enflasyonu daha da yukarıya çekmektedir.¹⁷ 2024 yılında TÜFE hesaplamaları için oluşturulan sepette gıda ve alkolsüz ürünlerin ağırlığının %24,98 olduğu ortaya çıkmıştır.¹⁸

Gıda Enflasyonunun Sofraya Etkisi

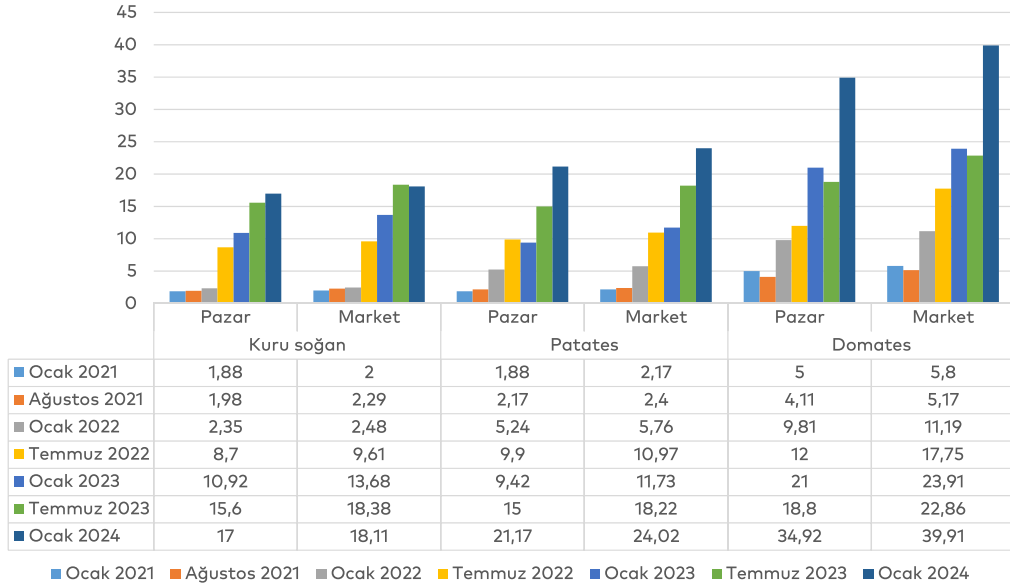
Gıda fiyatlarının tüketici enflasyonu üzerinde fazlasıyla etkili olduğunu, Türkiye'de enflasyon oranlarının yüksekliğinin önemli bir nedeninin de gıda maddeleri fiyatlarındaki artıştan kaynaklandığını söylemek mümkündür.

¹⁶ The World Bank, Food Security, Erişim Adresi:<https://thedocs.worldbank.org/en/doc/40ebbf38f5a6b68bfc11e5273e1405d4-0090012022/related/Food-Security-Update-CII-March-18-2024.pdf>, Erişim Tarihi:30.04.2024.

¹⁷ Gökçe Şencan (2022), Türkiye'de Gıda Enflasyonu ve Tarım, Erişim Adresi: https://istanpol.org/Uploads/ContentManagementFile/trgidaenflasyonuyayini031022_1.pdf, Erişim Tarihi:13.05.2023.

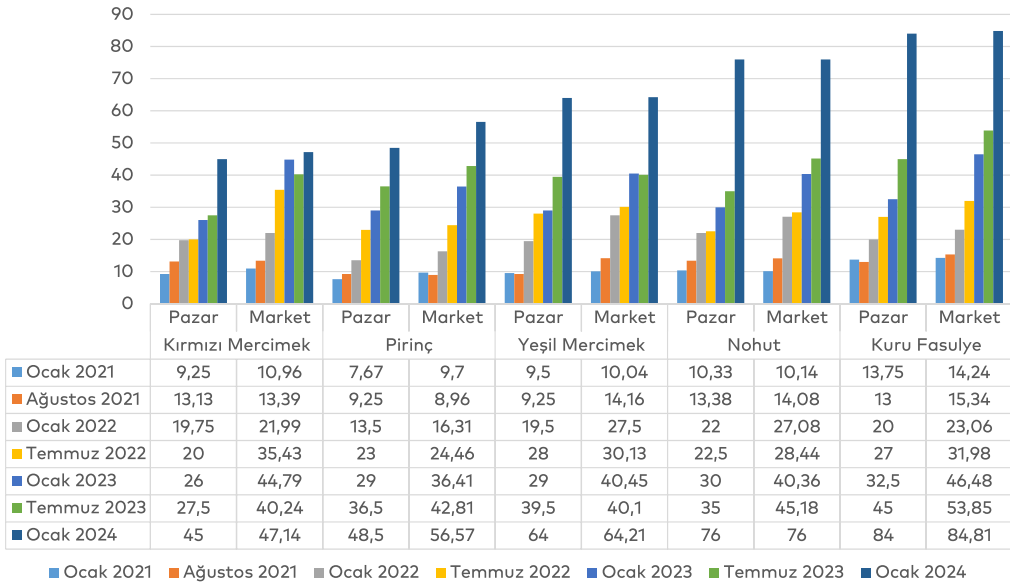
¹⁸ TÜİK, Tüketici Fiyat Endeksi Mart 2024, Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Mart-2024-53613>, Erişim Tarihi:09.05.2024.

Grafik 1. Yıllara Göre Kuru Soğan, Domates ve Patatesin Türkiye'deki Pazar ve Marketlerde Ortalama Fiyatları

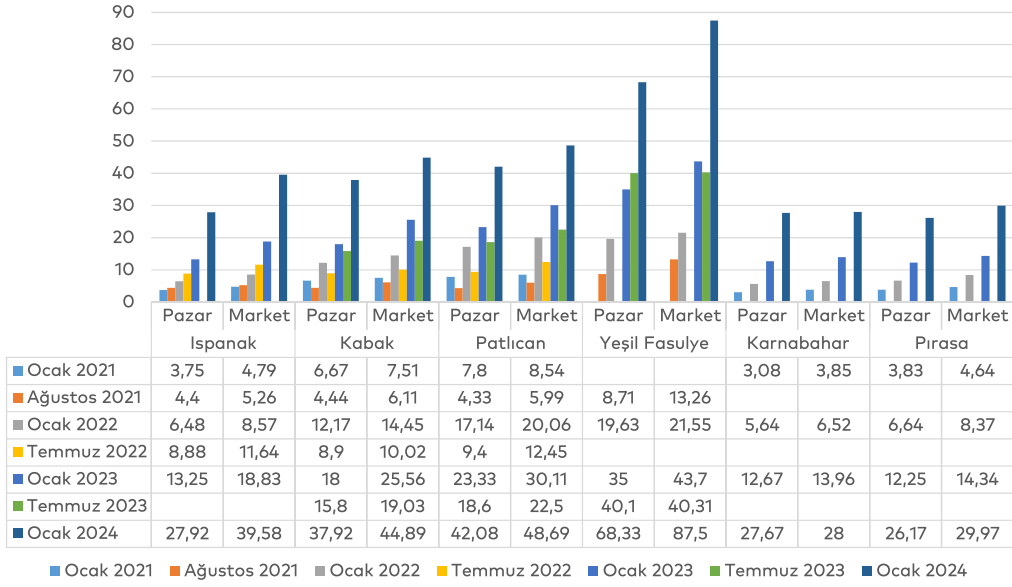
Kaynak: Türkiye Ziraat Odaları Birliği

Grafik 2. Yıllara Göre Seçili Bakliyatların Türkiye'deki Pazar ve Marketlerde Ortalama Fiyatları

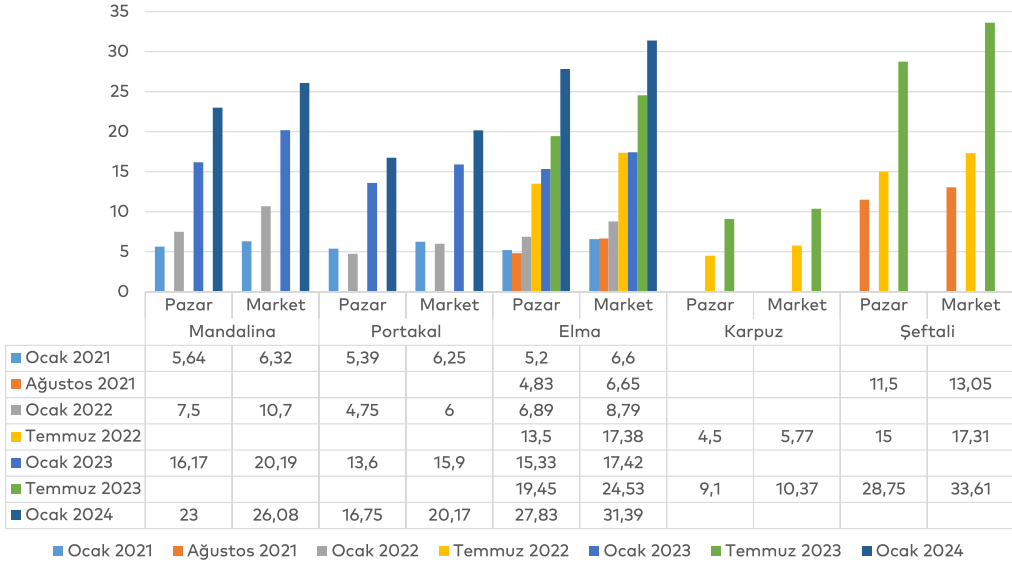
Kaynak: Türkiye Ziraat Odaları Birliği

Grafik 3. Yıllara Göre Seçili Sebzelerin Türkiye'deki Pazar ve Marketlerde Ortalama Fiyatları

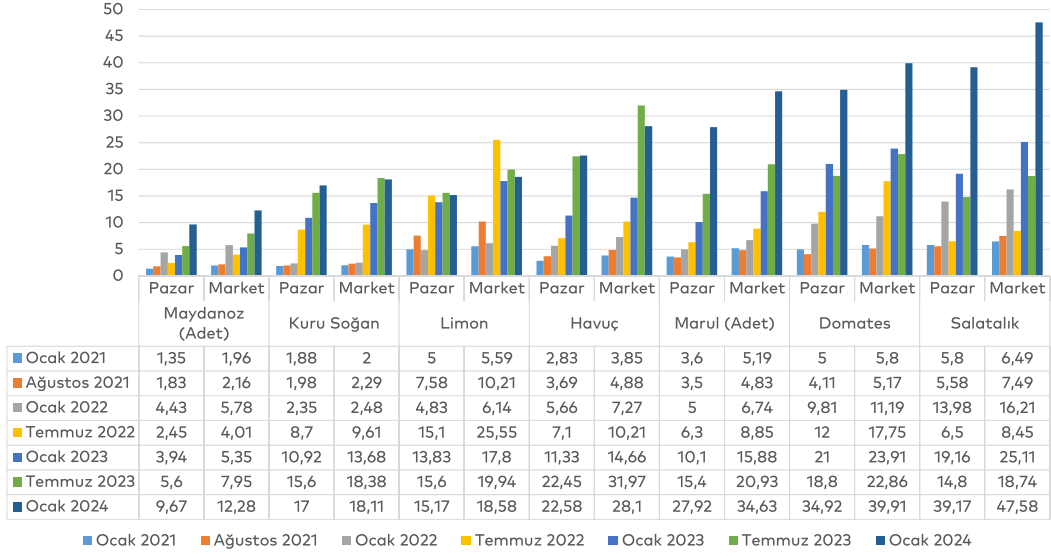
Kaynak: Türkiye Ziraat Odaları Birliği

Grafik 4. Yıllara Göre Seçili Meyvelerin Türkiye'deki Pazar ve Marketlerde Ortalama Fiyatları

Kaynak: Türkiye Ziraat Odaları Birliği

Grafik 5. Yıllara Göre Seçili Salata Malzemelerinin Türkiye'deki Pazar ve Marketlerde Ortalama Fiyatları

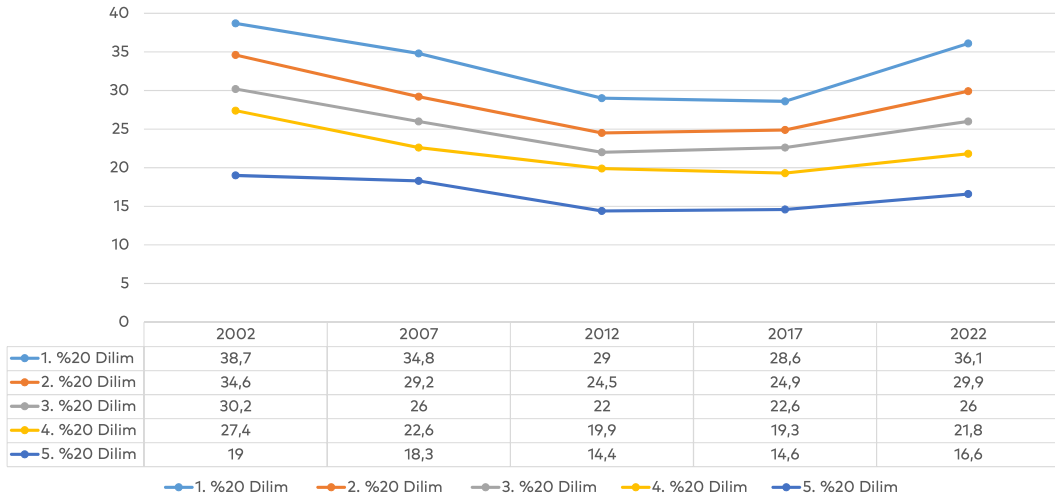

Kaynak: Türkiye Ziraat Odaları Birliği

Araştırma kapsamında hazırlanan grafiklerde (Grafik 1, Grafik 2, Grafik 3, Grafik 4 ve Grafik 5), son 4 yıl içerisinde kuru soğan, domates, patates gibi temel ürünlerin, seçili bakliyatların, sebzelerin, meyvelerin ve salata malzemelerinin Türkiye'deki pazar ve marketlerde ortalama fiyatları değerlendirilmiştir. Grafiklerde görüldüğü üzere çeşitli gıda fiyatları katlanarak artmıştır. Tüm ürünlerdeki bu fiyat artışları, gelirleri bu fiyatlarla ve diğer artan mal ve hizmet fiyatları ile paralel bir şekilde artmayan kesimin, sağlıklı gıdaya erişimlerini azaltmaktadır. Dolayısıyla gıda güvenliği pek çok kişi için sağlanamamaktadır.

Enflasyon sepetinde gıda ve alkolsüz ürünlerin ağırlığı tüm gelir grupları için aynı hesaplanırsa da, %20'lik gelir gruplarına göre yapılan harcamalara bakıldığında, gıda ve alkolsüz içeceklere ayrılan pay, gelir grupları arasında önemli farklılıklar ortaya çıkarmaktadır.

Grafik 6. Yıllara ve Gelir Gruplarına Göre Gelirden Gıda ve Alkolsüz İçeceklerle Ayrılan Pay (%)

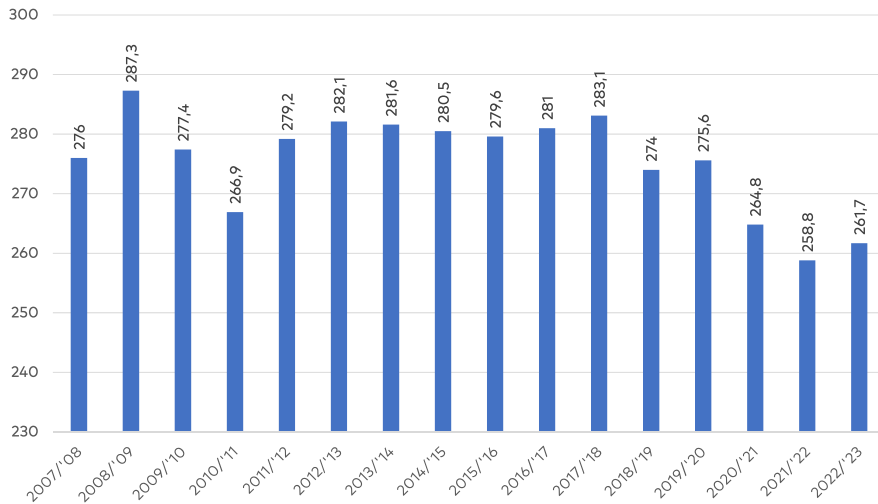

Kaynak: TÜİK

Grafik 6'da da görüldüğü gibi, ekonomik kriz dönemlerinde gıda ve alkolsüz içeceklerle ayrılan pay artmaktadır. Ancak gelir seviyesi yükseldikçe ekonomik krizin bu gruptaki harcamalara etkisi daha az olmaktadır. Yani, en düşük gelir grubundaki kesim (1. %20'lik Dilim), ekonomik kriz dönemlerinde gıda ve alkolsüz içeceklerle gelirden daha fazla oranda bir miktar ayırmak zorundayken, gelir arttıkça bu oran azalmaktadır. Gelir arttıkça bu oranın azalması, yüksek gelir gruplarının hayati olmayan diğer harcamalarından kısabildiği anlamına gelmektedir.

Ekonomik kriz dönemlerinin vatandaşların sağlıklı gıdaya erişimini nasıl etkilediğine dair önemli göstergelerden biri de tüketilen sebze ve meyve miktarlarıdır.

Grafik 7. Kişi Başı Tüketilen Toplam Sebze Miktarının Yıllara Göre Değişimi (Kg.)

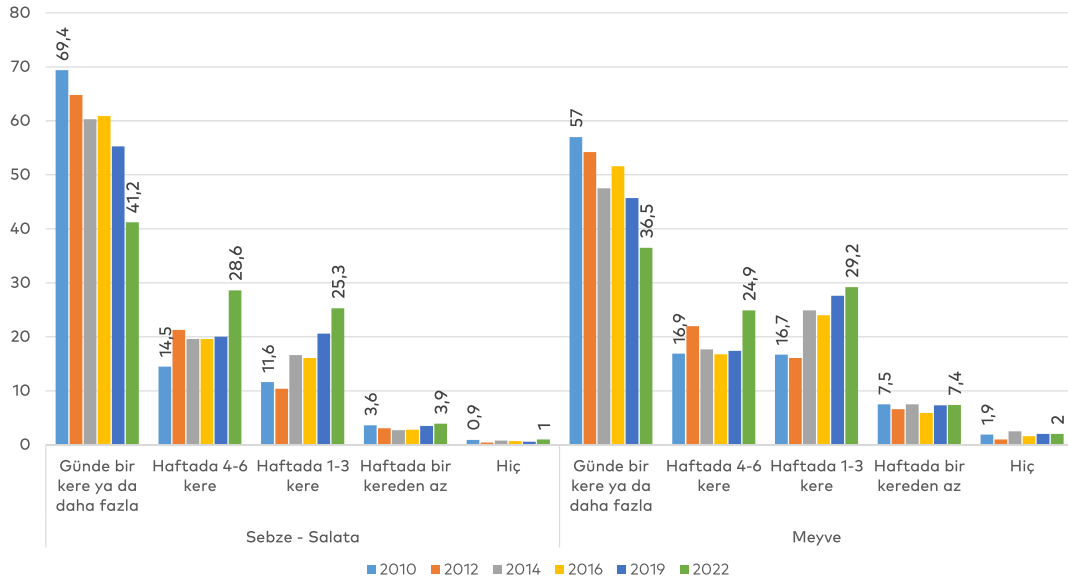

Kaynak: TÜİK

Grafik 7'nin de gösterdiği gibi, tüketilen sebze miktarı ve ekonomik kriz dönemleri arasında bir paralellik bulunmaktadır. 2017-2018 döneminden günümüze kadar olan dönemde kişi başı tüketilen sebzelerin azalması bu durumun önemli bir göstergesidir. 2017-2018 döneminde kişi başı tüketilen sebze miktarı 283,1 kg iken, bu miktarın 2022-2023 döneminde 261,7 kg'ye düşmesi, vatandaşların ekonomik kriz dönemlerinde artan gıda enflasyonu sebebiyle tüketmeleri gereken sağlıklı gıdayı azaltıkları şeklinde yorumlanabilir.

Sağlıklı gıda tüketiminin azaldığına dair başka bir gösterge ise sebze ve meyve tüketim sıklıklarındaki değişimdir. Bu kapsamda 15+ kişiler ve çocukların sebze ya da salata ve meyve tüketim sıklıklarını değerlendirmek önemli görülmektedir.

Grafik 8. Türkiye'de 15+ Kişilerin Sebze ya da Salata ve Meyve Tüketim Sıklığının Yıllara Göre Değişimi (%)

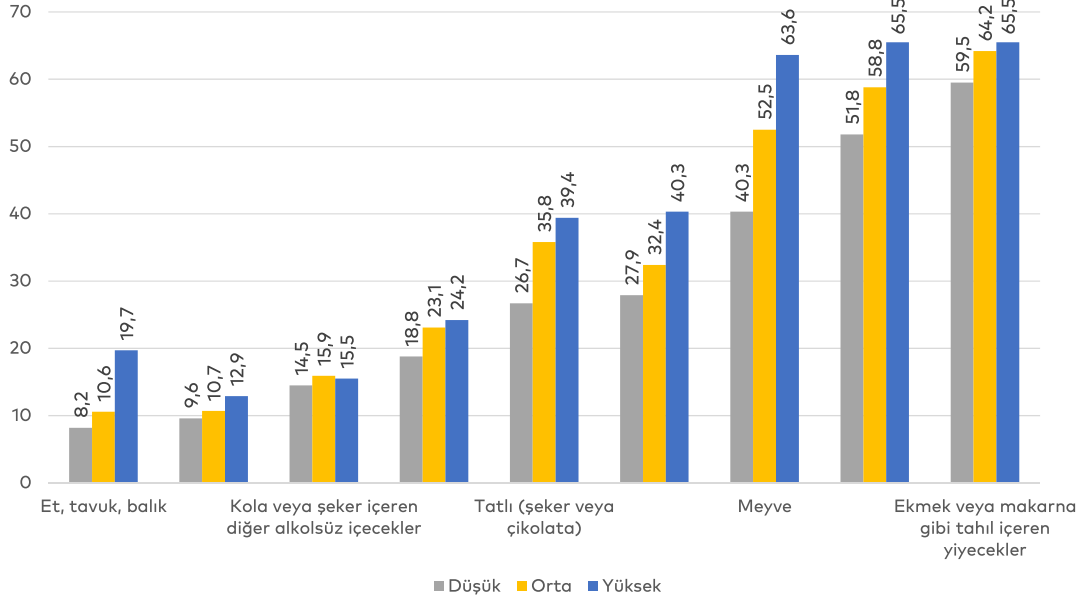

Kaynak: TÜİK

Grafik 8'de de görüldüğü üzere, 2010-2022 yılları arasında her gün en az bir kere sebze tüketen 15 yaş ve üstü nüfus oranında önemli bir düşüş gerçekleşmiştir. 2010 yılında nüfusun %69,4'ü her gün en az bir kere sebze veya salata tüketirken bu oran 2022 yılında %41,2'ye düşmüştür. Buradaki düşüş, haftada 4-6 kere veya haftada 1-3 kere tüketmenin yükselmesi olarak yansımıştır. Benzer bir değişim 15 yaş ve üstü nüfusun meyve tüketim sıklığında da görülmektedir. 2010'da nüfusun %57'si her gün bir kere veya daha fazla meyve tüketirken bu oran 2022 yılında %36,5'e düşmüştür. Bu düşüş, sebze ve salata tüketiminde olduğu gibi haftada 4-6 veya 1-3 kere tüketen nüfusa artış olarak yansımıştır. Bu verilerin de gösterdiği gibi, artan ekonomik zorluklar ve gıda enflasyonunun etkisiyle 15+ nüfus, sağlıklı gıda tercihlerini zorunlu olarak değiştirmek durumunda kalmaktadır. Belirtilmesi gereken bir başka nokta ise, bu değişimin gelir durumuna göre incelenmesi durumunda daha ciddi farklar ortaya çıkacak olmasıdır. Ancak bu konuda TÜİK tarafından veri paylaşımı yapılmadığı için bu analiz yapılamamaktadır.

Gelir durumu göz önünde bulundurarak değerlendirilebilen açık verilerde, çocukların günlük tükettiği gıda maddeleri incelenebilmektedir. Bu kapsamda Grafik 9, çocukların her gün tükettiği çeşitli yiyecek ve içecekleri göstermektedir.

Grafik 9. Çocukların Her Gün Tükettiği Bazı Yiyecek ve İçecekler (%)

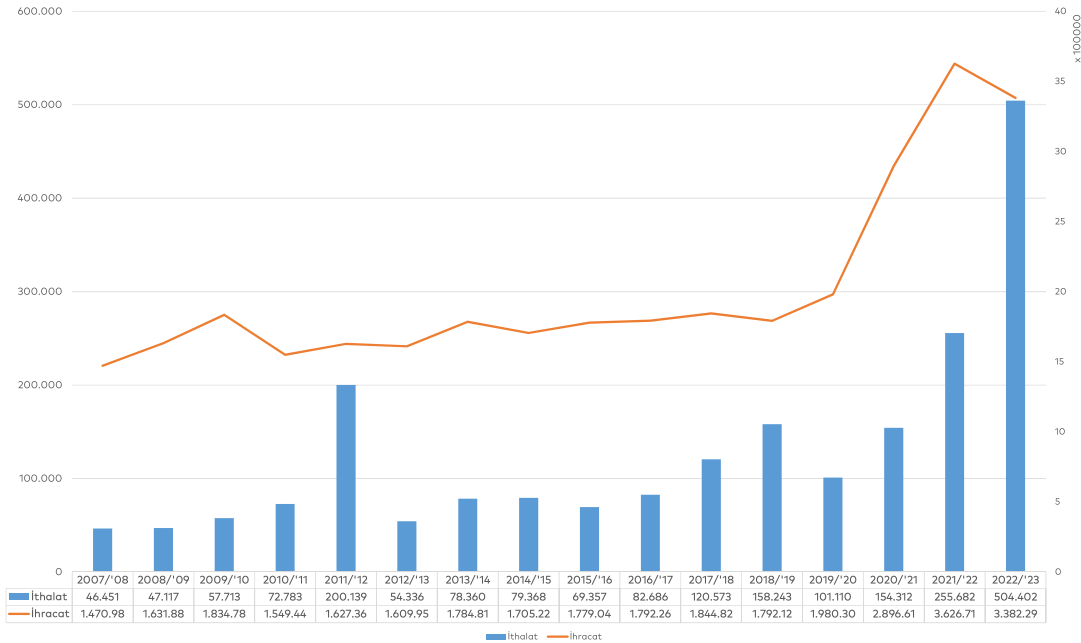
Kaynak: TÜİK

Grafik 9'da da görüldüğü gibi, seçilen tüm yiyecek ve içecekleri her gün tüketen çocuk oranlarında gelirin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Oransal olarak bakıldığında, gelir grupları arasındaki en önemli fark et / tavuk / balık tüketimindedir. Her gün et / balık / tavuk tüketen ve ailesi yüksek gelir grubunda bulunan çocuklar, ailesi düşük gelir grubunda olan çocukların iki katından daha fazla sayıdadır. Grafikte bir başka dikkat çeken konu ise, sebze ve meyve tüketimi arasındaki farklılıklardır. Yüksek gelir grubundaki ailelerin çocukları ile düşük gelir grubundaki çocukların sağlıklı gıdaya erişimindeki ana faktörlerden birinin gelir olması, gıda enflasyonundan çocukların da ciddi bir şekilde etkilendiğini göstermektedir.

Gıda Enflasyonunun Öne Çıkan Nedenleri

Türkiye’de temel olarak uzun vadeli tarım politikası sorunları, para politikası ve küresel faktörler, iklim değişikliği gıda enflasyonunu beslemektedir.¹⁹ Artan üretim maliyetleri, arz açığı, yaş sebze ve meyvedeki ihracat arzı, dünya piyasalarından yalıtım, tedarik zincirlerindeki bozulmalar gıda enflasyonunun oluşmasında etkili olmuştur. Uzun dönemli tarım politikası sorunları Türkiye’nin ithalata bağımlılığını arttırmıştır. Tarımda girdilerin ithalata bağlı olması, üretimde gübre, tohumluk, yem, mazot maliyetlerindeki fiyat artışları gıda ürünlerinin maliyetlerini fazlasıyla etkilemektedir. Aynı zamanda, girdilerin ithalata bağlı olmasıyla girdi fiyatları döviz kuru dalgalanmalarından da kolaylıkla etkilenmektedir. Tarımda işgücü maliyetlerinin artması, Biyogüvenlik Kanunu gibi mevzuatlar, elektrikte ve doğalgazdaki yüksek piyasa fiyatları, parçalı arazi yapısı, küçük ölçekli üretimin yaygınlığı gıda fiyatlarını artırmaktadır. Verim düşüklüğü, tarımsal arazilerin tarım dışı amaçlarla kullanılması, yetersiz sulama, düşük kaliteli tarımsal girdi ithalatı, iklim değişikliği ve hastalıklar piyasadaki gıda ürünleri arzını azaltarak bu alanda açık yaratmaktadır. Yaş meyve ve sebze ihracatı Türkiye’nin önemli bir ihracat kalemini oluşturmasına ve bu alanda sürdürülebilir bir arz fazlası olmasına rağmen bu arz iç piyasaya yansımamaktadır.²⁰ Dolayısıyla yıllara göre incelendiğinde, ithalat ve ihracat arasındaki fark net olarak görülmektedir.

Grafik 10. Yıllara Göre Sebze İthalat ve İhracatı (Ton)

Kaynak: TÜİK

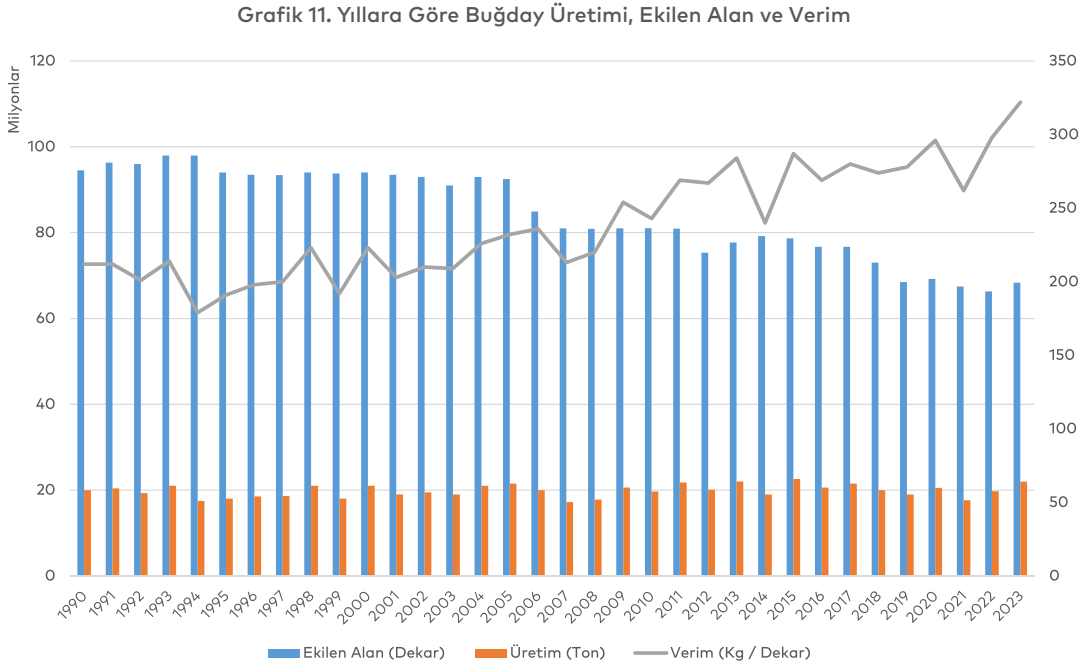
¹⁹ Gökçe Şencan (2022), Türkiye’de Gıda Enflasyonu ve Tarım, Erişim Adresi:

https://istanpol.org/Uploads/ContentManagementFile/trgidaenflasyonuyayini031022_1.pdf, Erişim Tarihi:13.05.2023.

²⁰ S. Çağatay, M. Mert (2016), Yapısal Sorunlar Perspektifinden Gıda Enflasyonu, TÜSİAD Yayınları.

Grafik 10'da görüldüğü üzere, 2007 - 2008 döneminde sebze ithalatı 46 bin ton civarındayken, aynı dönemde ihracat 1.470.987 ton civarındadır. 2022 - 2023 döneminde ise toplam sebze ithalatı 504.402 tona, ihracat ise 3.382.299 tona çıkmıştır. Bu grafikten de görüleceği üzere, sebze ihracatının her sene ithalata oranla çok fazla olması, Türkiye içindeki gıda enflasyonuna olumsuz yansımakta ve bu durum da düşük gelir grubuna mensup kişi ve ailelerin sağlıklı gıdaya erişimi önünde engel teşkil etmektedir.

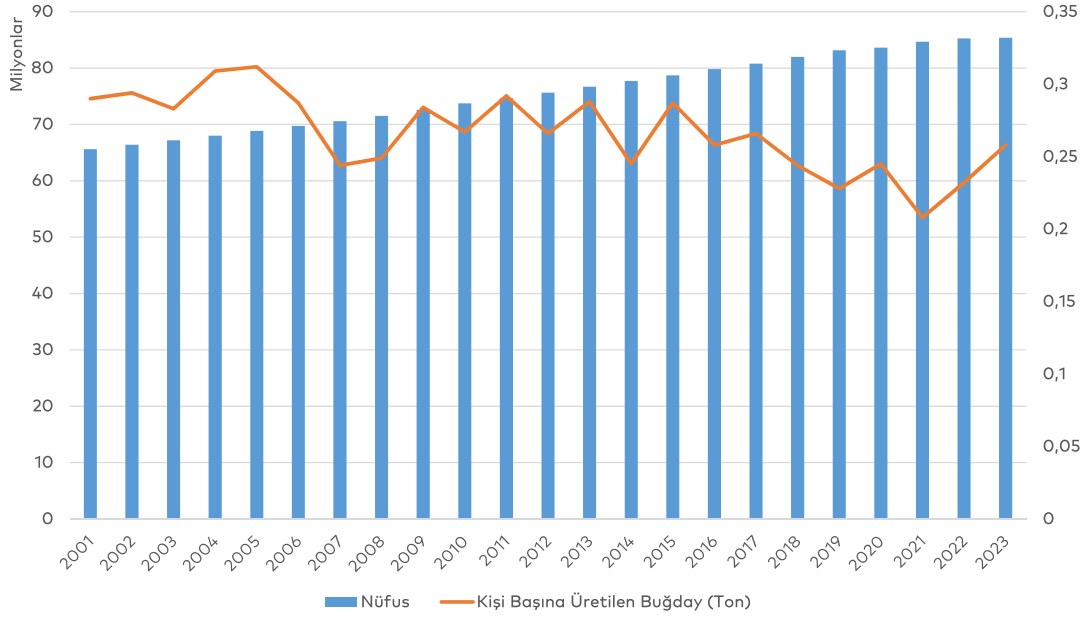
2001 yılından beri Türkiye'de %30'u artan düzeyde nüfus artışı olmasına rağmen beslenmenin sağlanacağı çoğu üründe bu oranda üretim artışı olmamıştır. Yerli üretim nüfusla birlikte artan gıda talebine uyum sağlayamamış, böylelikle Türkiye gıdada ithalatını arttırmıştır.²¹ Üretimin nüfus artışı karşılayamama konusunda bir örnek olarak Türkiye'de temel gıda ham maddelerinden biri olan buğday üretimini göstermek mümkündür.

Grafik 11'de de görüldüğü gibi, 1990'dan günümüze kadar geçen sürede buğday ekilen alan azalmış ancak üretim yaklaşık olarak aynı kalmıştır. Bu durum buğday üretiminde, buğday üretilen alan da göz önünde bulundurulduğunda verimin artması anlamına gelmektedir. Ancak her ne kadar resmi veriler buğday üretiminde verimin arttığını vurgulasa da, 1990'dan günümüze geçen zamanda Türkiye'de artan nüfus hesaba katıldığında, artan verimin nüfus artışı bakımından yeterli olmadığı net olarak görülmektedir.

²¹ Gökçe Şencan (2022), Türkiye'de Gıda Enflasyonu ve Tarım, Erişim Adresi: https://istanpol.org/Uploads/ContentManagementFile/trgidaenflasyonuyayini031022_1.pdf, Erişim Tarihi:13.05.2023.

Grafik 12. Yıllara Göre Türkiye Nüfusu ve Kişi Başına Üretilen Buğday

Kaynak: TÜİK

2001 yılından bugüne kadar artan nüfusa karşılık, kişi başına üretilen buğday 2001'den günümüze kadar azalmıştır (Grafik 12). Bu durum, Türkiye'deki buğday arzının artan nüfus artışını karşılamamakta olduğu anlamına gelmektedir.

Para politikası uygulamaları da Türkiye'de gıda enflasyonu üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Son zamanlarda yaşanan döviz kurundaki artışlar ve Türk Lirasındaki değer kaybı girdi fiyatlarını artırmaktadır. Girdi ithalatındaki ve üretimdeki maliyetlerin yükselmesi, yurtiçi piyasalarda gıda fiyatlarının artması konusunda baskı yaratmaktadır.²² Covid-19 pandemisi ve Rusya-Ukrayna Savaşına bağlı olarak, küresel gıda fiyatlarının artış eğilimi göstermesi ile Türkiye'de gıda maddeleri ihracatı cazip hale gelmiştir. Başka bir deyişle gıda maddelerine dış talep artmış ve bu durum ülke içindeki arzı olumsuz etkiler duruma gelmiştir.²³ Piyasada oluşan bu arz eksikliği gıda maddeleri fiyatlarını artırmaktadır.

²² S. Çağatay, M. Mert (2016), Yapısal Sorunlar Perspektifinden Gıda Enflasyonu, TÜSİAD Yayınları.

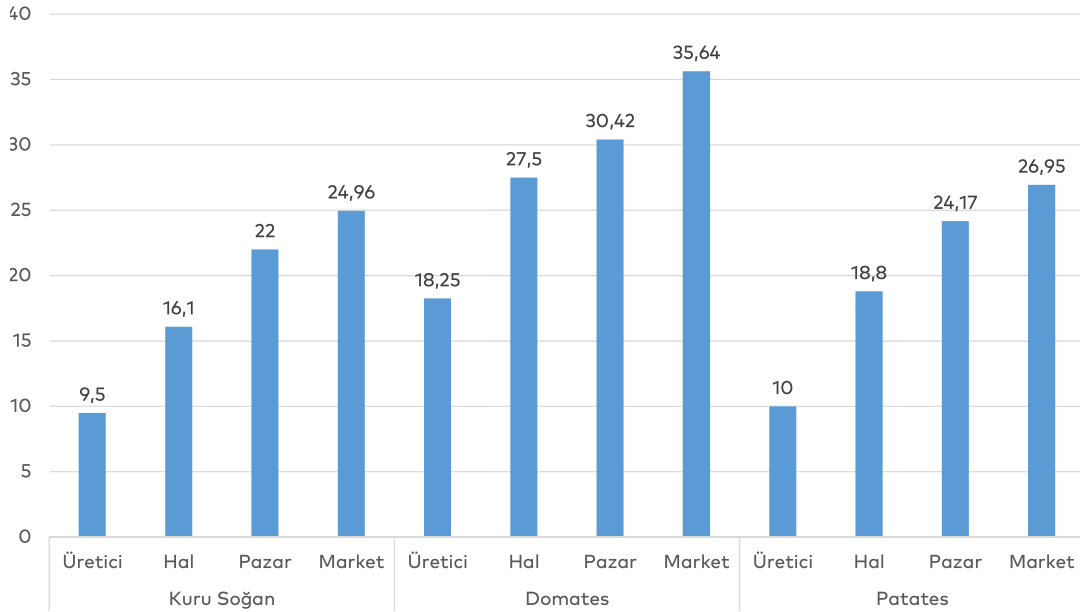
²³ Yaşar Uysal, Gıda Enflasyonu, Gıda Enflasyonu Mudur?, Erişim Adresi: <https://iktisatvetoplum.com/gida-enflasyonu-gida-enflasyonu-mudur-yasar-uysal/>, Erişim Tarihi:07.05.2024

Seçili Gıda Maddelerinin Türkiye'deki Üretici - Hal - Pazar ve Market Yolculuğunda Değişen Fiyatları

Tedarik zincirlerindeki eksik ve aksak örgütlenmeye bağlı olarak ortaya çıkan bozulmalar da gıda fiyatlarını arttıran bu alanda enflasyona neden olmaktadır. Özellikle tarladan - rafa, yani birincil üreticiden son tüketiciye kadar olan süreçteki aktörlerin artması, kamu sektörünün sürece dahil olması, firmaların belirli alanlara yoğunlaşmaları gıda fiyatlarına fazlasıyla yansımaktadır.²⁴

Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nin yayınladığı ve Türkiye ortalamasını yansıtan üretici - hal - pazar ve market Nisan 2024 fiyatları tedarik zincirinin vatandaş nasıl yansıdığını net bir şekilde göstermektedir.

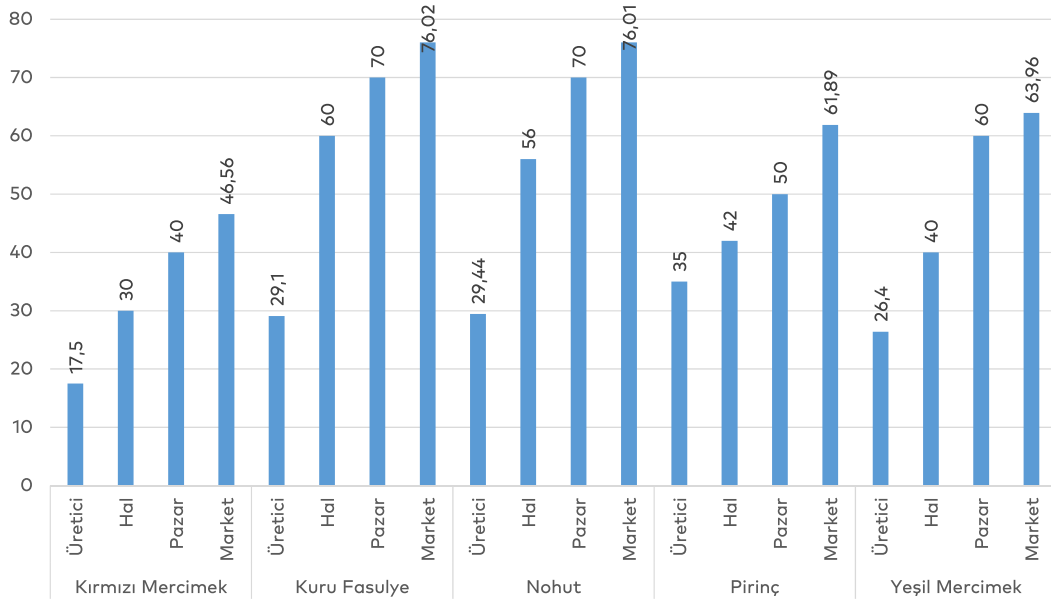
Grafik 13. Kuru Soğan, Domates ve Patatesin Türkiye'deki Üretici - Hal - Pazar ve Market Fiyat Ortalamaları (TL, Nisan 2024)

Kaynak: Türkiye Ziraat Odaları Birliği

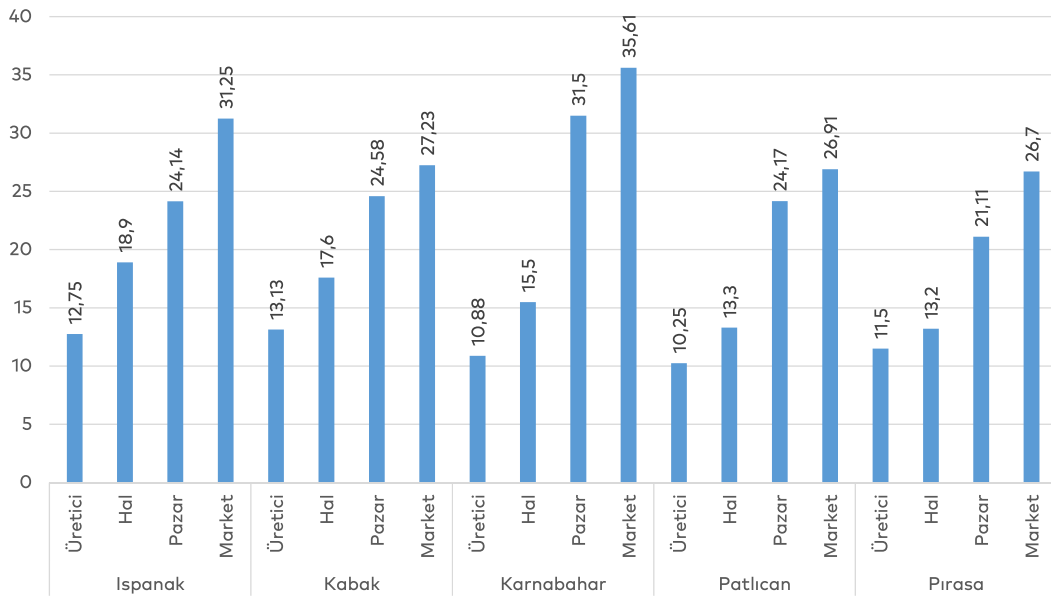
²⁴ S. Çağatay, M. Mert (2016), Yapısal Sorunlar Perspektifinden Gıda Enflasyonu, TÜSİAD Yayınları.

Grafik 14. Seçili Bakliyatların Türkiye'deki Üretici - Hal - Pazar ve Market Fiyat Ortalamaları (TL, Nisan 2024)

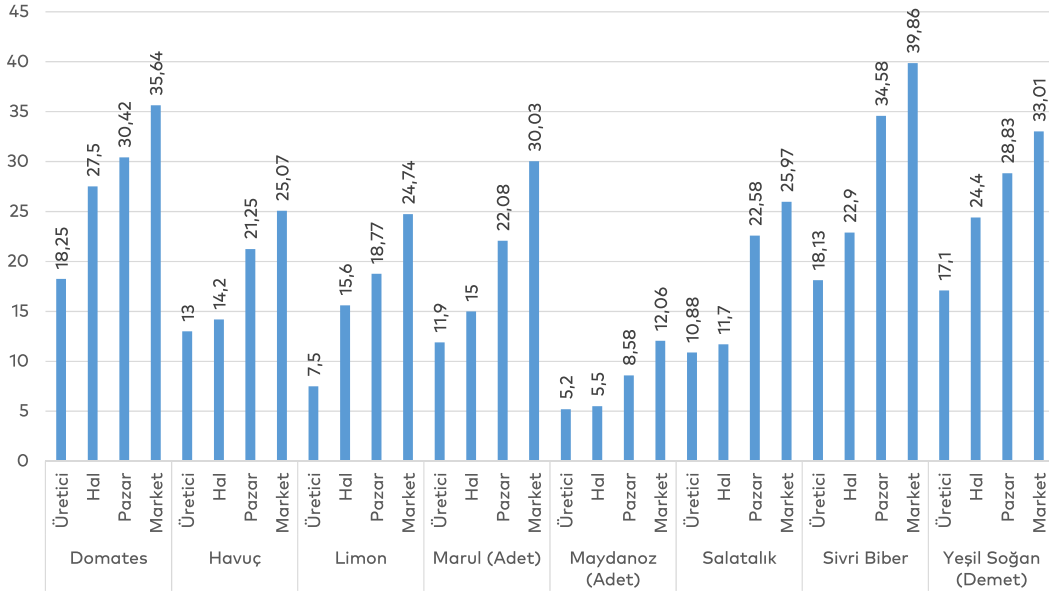
Kaynak: Türkiye Ziraat Odaları Birliği

Grafik 15. Seçili Sebzelerin Türkiye'deki Üretici - Hal - Pazar ve Market Fiyat Ortalamaları (TL, Nisan 2024)

Kaynak: Türkiye Ziraat Odaları Birliği

Grafik 16. Seçili Salata Malzemelerinin Türkiye'deki Üretici - Hal - Pazar ve Market Fiyat Ortalamaları (TL, Nisan 2024)

Kaynak: Türkiye Ziraat Odaları Birliği

Grafiklerde verilen tüm ürünlerin üreticiden pazara ulaşımında fiyat değişimi ortalama 2 katı olurken, markette bu değişim 2,4 kat olmuştur.

2024 yılının Nisan ayı için TÜİK tarafından açıklanan gıda enflasyonu oranı %68,5 olarak belirlenmiştir. DİSK-AR'ın aynı dönemde TÜİK verileri ile yaptığı enflasyon hesaplamasına göre resmi gıda enflasyonu ortalama olarak %68,5, emekliler için ise %84,1 olarak hesaplanmıştır. En yoksul %20'lik gelir grubunun gıda enflasyonu %107,6 olarak gerçekleşirken, en zengin %20'lik gelir grubunda ise gıda enflasyonu %50 olarak gerçekleşmiştir.²⁵ Araştırma sonucunda, düşük gelire sahip bireylerin enflasyonu daha fazla hissettiği anlaşılmaktadır. Yapılan araştırmalarda Türkiye'de yüksek oranlı gıda enflasyonunun, yoksulluğu arttırdığı sonucuna varılmıştır.²⁶

Gıda maddelerinde oluşan enflasyona ek olarak personel, kira, elektrik, su gibi giderlerin de girdi maliyetlerine eklenmesi ile lokantalar ve kafelerde de fiyatlar artmıştır. Son zamanlarda dışarıda normal bir lokantada kişi başı yemeğin fiyatı 300 TL, esnaf lokantasında bir çorbanın fiyatı ise 50 TL olmuştur.²⁷

²⁵ DİSK-AR, Pahalılık Hız Kesmiyor! Dört Aylık Resmi Enflasyon Yüzde 19!, Erişim Adresi: <https://arastirma.disk.org.tr/?p=11385>, Erişim Tarihi:07.05.2024.

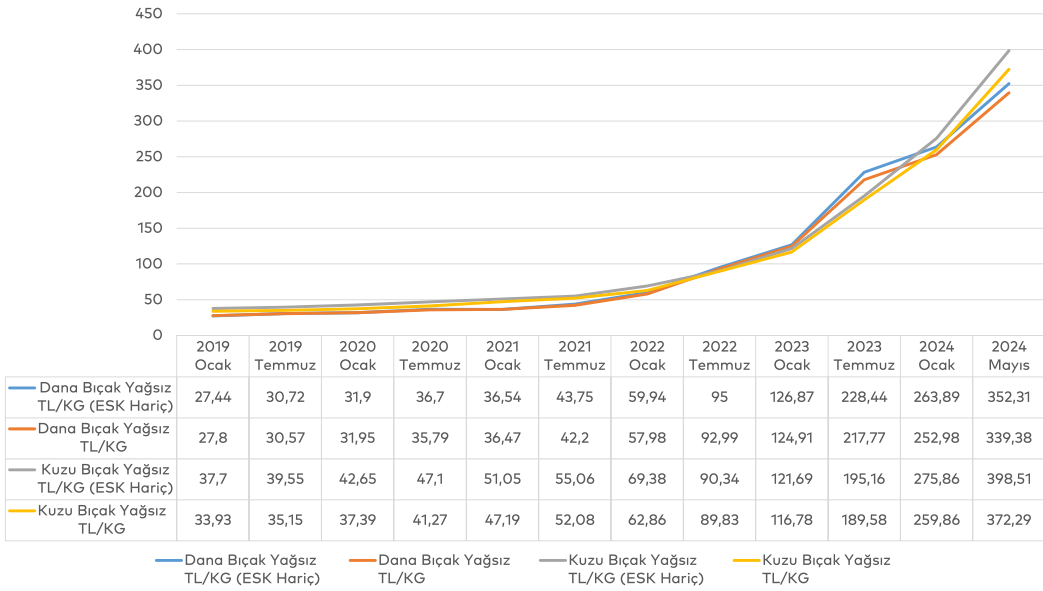
²⁶ Sezgin, B., Sezgin, Ş. (2021), The Impact of Food Inflation on Poverty in Turkey, Equinox Journal of Economics Business and Political Studies, 8(2), pp. 256-273.

²⁷ İTO, İTO Ücretler Geçinme İndeksi 1995=100/ Gruplar İtibariyle Değişim Oranları Genel Tablo, Erişim Adresi: <https://bilgibankasi.ito.org.tr/istatistik-verileri/istanbul-ucretler-gecinme/gruplar-itibariyle-degisim?year=95>, Erişim Tarihi:30.04.2024.

Meydana gelen bu yüksek fiyat artışından dolayı Türkiye genelinde Haziran 2023- Ocak 2024 lokanta ve kafelere gidenlerin sayısı %20 oranında azalmıştır.²⁸ Dışarıda yenen yemek gün geçtikçe daha da pahallılaşmakta ve lüks haline gelmektedir.

Yükselen gıda fiyatları karşısında emekli maaşları ve asgari ücret fazlasıyla yetersiz kalmaktadır. Emekliler artık ayda bir kez, düşük gramajda et alabilmektedir.²⁹ Kombinalardan ve kesimhanelerden alınan verilerle hazırlanan UKON raporuna göre: 2022 yılı Şubat ayında 65,25 TL olarak belirlenen 1 kilo dana etinin fiyatı gittikçe artmış ve 2023 yılının Kasım ayında 232,22 TL'ye yükselmiştir.³⁰ 2024 yılının Nisan ayında ise Marmara Bölgesi'nde 1 kg dana etinin fiyatı 356 TL'ye ulaşmıştır.³¹

Grafik 17. Türkiye'de Yıllara Göre Dana ve Kuzu Kesim Fiyatları (Kg)

Kaynak: Ulusal Kırmızı Et Konseyi

²⁸ Dünya Gazetesi, Dışarıda Yemek Tüketenlerin Sayısı 6 Ayda Yüzde 20 Düştü, Erişim Adresi: <https://www.dunya.com/ekonomi/disarida-yemek-tuketenlerin-sayisi-6-ayda-yuzde-20-dustu-haberi-715707>, Erişim Tarihi:06.05.2024.

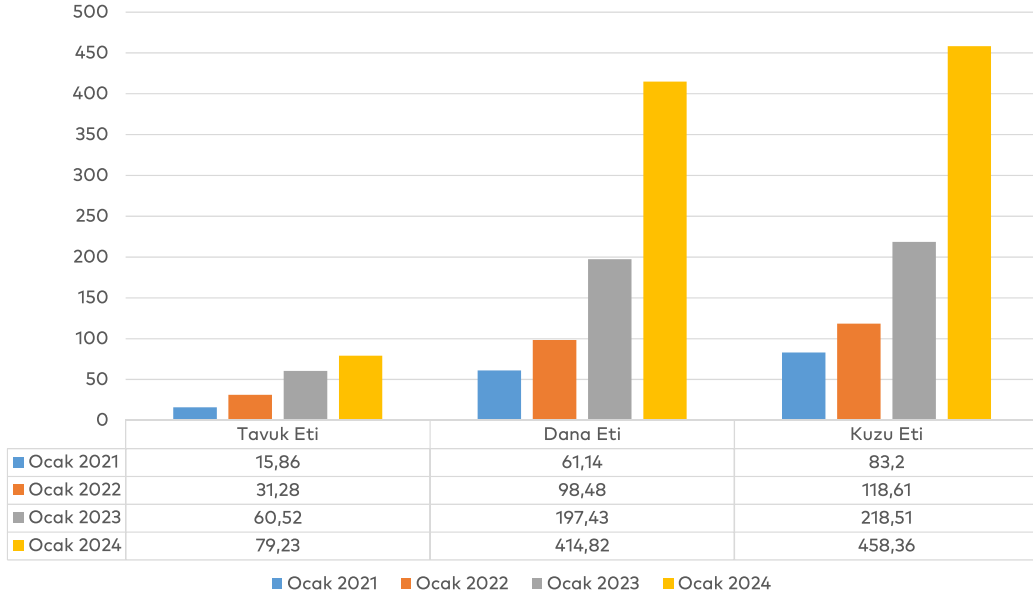
²⁹ Anka Haber Ajansı, Aydınli Emekli Vatandaş: Ayda Bir Kez Yarım Kilo Et Alıyoruz, Nefsimizi Köreltecek Kadar, Erişim Adresi: https://ankahaber.net/haber/detay/aydinli_emekli_vatandas_ayda_bir_sefer_yarim_kilo_et_aliyoruz_nefsimizi_koreltecek_kadar_172945, Erişim Tarihi:14.05.2024.

³⁰ UKON (Ulusal Kırmızı Et Konseyi): Konsey sektöre ilişkin gerekli verileri ilgili birimlerden toplayarak kırmızı et sektöründe ve piyasasında ortaya çıkan ulusal veya uluslararası gelişmeler çerçevesinde risk analizi ve yönetimi ile ilgili çalışmalar yapar, strateji belirler plan ve projeler oluşturur ve bu planların uygulanmasına yardımcı olur. Ayrıca konseyin görevlerinden biri de kırmızı et ve ürünleri üretimi, tüketimi ve ticaretinin geliştirilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. UKON, 2023 Yılıın Kırmızı Et Sektörü Açısından Değerlendirme Raporu, Erişim Adresi: <http://www.ukon.org.tr/pdf.aspx>, Erişim Tarihi: 14.05.2024.

³¹ UKON, Fiyatlar, Erişim Adresi:<http://www.ukon.org.tr/fiyatlar.aspx>, Erişim Tarihi:14.05.2024.

Verilen bu fiyatların kesim fiyatları olduğu göz önünde bulundurulduğunda, kasap ve marketlerdeki et fiyatlarının bu fiyatların çok daha üstünde olacağı aşikardır.

Grafik 18. Yıllara Göre Tavuk Eti, Dana Eti ve Kuzu Etinin Türkiye'deki Marketlerde Ortalama Fiyatları

Kaynak: Türkiye Ziraat Odaları Birliği

Grafik 18'de de görüldüğü üzere, Ocak 2024 verilerine göre, tavuk, dana ve kuzu eti fiyatları, önceki 4 yıl fiyatlarına göre katlanarak artmıştır. Gıda maddelerindeki fiyat artışından dolayı süpermarketlerden alışveriş yapamayan bireyler Et Balık Kurumu, Tarım Kredi Kooperatifi Satış Mağazaları gibi çeşitli tanzim marketlere yönelmişlerdir.

GIDA ENFLASYONUNUN İSTANBUL'DA YANSIMALARI

Son yıllarda gıda maddelerinin fiyatlarının kronik olarak artması ile İstanbullular gıda maddelerine erişim sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle İstanbul'un nüfusunun ve yaşayanlar arasında gelir eşitsizliğinin çok fazla olması burada gıda enflasyonu sorununu ve etkilerini daha önemli kılmaktadır.³² Ekonomik olarak yaşamın giderek daha da pahalılaştığı İstanbul'da, alt gelire sahip İstanbullular gelirlerinin büyük bir kısmını gıda maddelerine ayırdıkları için fazlasıyla geçim sıkıntısı çekmektedir.

İstanbul Ticaret Odası tarafından yapılan fiyat endeksi hesaplamasına göre İstanbul genelinde 2024 yılının Nisan ayı fiyatlarının genel düzeyinin önceki yılın aynı ayına göre %78.81 oranında arttığı görülmektedir.³³

İstanbul'da 2024 yılı Nisan ayı gıda harcamalarındaki fiyat artışı, bir önceki yılın aynı ayı baz alındığında %79.43 oranında artış gösterirken yıllık bazda fiyat artışı ise %74.7 oranında olmuştur. Gıda maddelerinde ürün grupları incelendiğinde 2024 yılında en fazla fiyat artışının yaşandığı kalem kırmızı ve beyaz et olmuştur. 2024 yılında et ürün gruplarında yıllık fiyat artışı bir önceki yıla göre % 107.79 oranında artmıştır. Yaş ve kuru meyve grubunda yıllık fiyat artışı %80.87 olurken, ekmek ve tahıllardaki yıllık fiyat artışı %62.06 olmuştur.³⁴

2024 yılı Mart ayında BİSAM tarafından TÜİK, İstanbul Halk Ekmek, zincir market cari fiyatları baz alınarak yapılan araştırmaya göre dört kişilik bir aile için açlık sınırı 16.646 TL olarak belirlenmiştir. Bu sınır sadece gıda giderlerini kapsamaktadır. Mart ayında dört kişilik bir aile için en yüksek maliyet grubunu günlük 172,09 TL ile süt ve süt ürünleri oluşturmuştur. Kırmızı et, balık, tavuk grubu için yapılması gereken minimum günlük harcama 124,81 TL olurken, sebze ve meyve harcamaları için ise günlük yapılması gereken harcama miktarı 125,59 TL olmuştur.³⁵

Yüksek gıda enflasyonu ve artan fiyatlar İstanbulluların temel gıdalar da dahil olmak üzere birçok üründen feragat ettiğini göstermektedir. 2024 yılı Mart ayında İPA tarafından yapılan İstanbul Barometresi araştırmasına göre; araştırmaya katılan katılımcıların %60,9'u satın aldığı gıda miktarının azaldığını, katılımcıların %97,8'i ise ekonomik nedenlerle aldıkları gıda çeşidinin azaldığını belirtmiştir. Katılımcıların %59,1'i bir önceki seneye göre sepetlerine ekledikleri

³² İBB(2021), İstanbul Strateji Belgesi, Erişim Adresi:

<https://ipa.istanbul/wp-content/uploads/2021/10/Istanbul-Gida-Strateji-Belgesi.pdf>, Erişim Tarihi:09.05.2024.

³³ İTO, İTO Fiyat İndeksi Genel Tablo, Erişim Adresi: <https://bilgibankasi.ito.org.tr/tr/istatistik-verileri/genel>, Erişim Tarihi:30.04.2024.

³⁴ İTO, İTO Ücretliler Geçinme İndeksi 1995=100/ Gruplar İtibariyle Değişim Oranları Genel Tablo, Erişim Adresi: <https://bilgibankasi.ito.org.tr/tr/istatistik-verileri/istanbul-ucetler-gecinme/gruplar-itibariyle-degisim?year=85>, Erişim Tarihi:14.05.2024.

³⁵ BİSAM, Açlık ve Yoksulluk Sınırı Araştırması Mart 2024.

gıda çeşidinin azaldığını belirtirken, sepetlerde gıda çeşidinin en fazla azaldığı gıda maddesi %85.3 ile kırmızı et olmuştur.³⁶ Kırmızı et fiyatlarındaki artış ile İstanbullular artık kasapları tercih edemez hale gelmiştir. İstanbullular kırmızı et tüketebilmek için piyasaya göre uygun fiyatlı satışın yapıldığı Et ve Süt Kurumu Satış mağazası önündeki kuyruğa gecedan dahil olmakta ve numara alarak sıralarını beklemektedir.³⁷ Satış noktası ve ürünlerin sınırlı olması et kuyruğundaki İstanbulluların sayısını da arttırmaktadır. Tedarik noktasında sunulan et miktarının sınırlı olmasından dolayı sıraya ilk girenler ürünleri almakta, gecikenler ise elleri boş şekilde evlerine dönmektedir.

Başta kırmızı et fiyatları olmak üzere et fiyatlarındaki artış, İstanbulluların et tüketimini karşılama olanaklarını azaltmıştır. Aralık 2022'de İPA tarafından İstanbul Barometresi kapsamında yapılan ankette İstanbulluların %58,10'u et, tavuk ya da balıktan oluşan bir yemeği iki günde bir karşılayamadıklarını dile getirmiştir. 2022 sonundan günümüze gelen süreçte daha da zorlaşan ekonomik koşullar göz önünde bulundurulduğunda, etli yemek tüketemeyen İstanbulluların oranı daha da artmaktadır.

İstanbul'da semt pazarlarında da fiyat artışı fazla olmakta, ürünlerin ilk üreticisi ve son tüketicisi arasındaki makas gün geçtikçe artmaktadır. Sebze ve meyve fiyatlarındaki bu artış, vatandaşları sebze meyveyi tane hesabıyla alacak duruma getirmiştir. Düşük gelire sahip İstanbullular semt pazarlarında akşam pazarı ile birlikte 'çıktı' diye tarif edilen pazarcıların bıraktıkları, çürümeye yüz tutmuş sebze ve meyveleri uygun fiyata almaktadır. Hatta çoğu zaman pazar bitiminde tezgahlardan kalan ürünleri toplayanların sayısı da gün geçtikçe artmaktadır.³⁸ Gıda maddelerinde fiyat artışlarından dolayı oluşabilecek hırsızlık olaylarına karşı satış yerlerine alarmlar takılmaktadır.³⁹ Sebze ve meyveye ulaşımındaki bu zorluklar, İstanbulluların meyve ve sebze yeme olanaklarını da azaltmaktadır.

³⁶ İPA, İstanbul Barometresi Mart 2024, Erişim Adresi:

https://ipa.istanbul/wp-content/uploads/2024/04/BAROMETRE_MART-2024.pdf, Erişim Tarihi:06.05.2024.

³⁷ Cumhuriyet Gazetesi, Ucuz Et Kuyruğundaki Vatandaşlar İsyan Etti, Erişim Adresi:

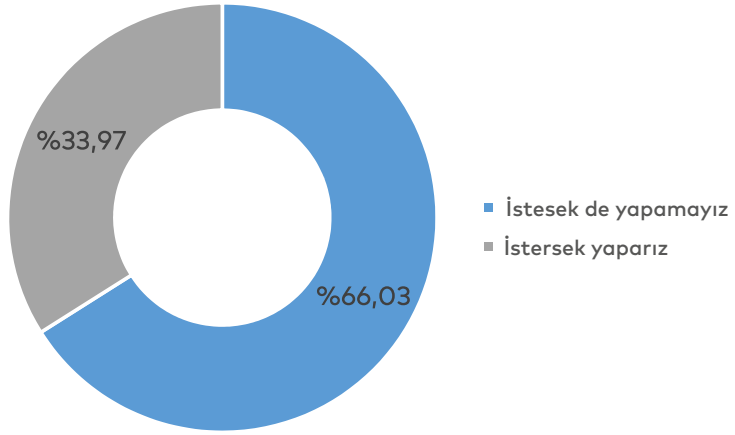
<https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/ucuz-et-kuyrugundaki-emekli-yurttaslar-isyan-etti-50-yildir-hic-mi-2186292>, Erişim Tarihi:06.05.2024.

³⁸ Anka Haber Ajansı, İşte Türkiye Gerçeği: Semt Pazarları Toplanırken Gelip Yerden Aldıkları Ezik Çürük Meyve ve Sebze ile Yaşayanlar, Erişim Adresi:https://www.ankahaber.net/haber/detay/iste-turkiye-gercegi-semt-pazarlari-toplanirken-gelip-yerden-aldiklari-ezickuruk-meyve-ve-sebze-ile-yasayanlar_25156, Erişim Tarihi:07.05.2024.

³⁹ İPA, Gıda Fiyatları Krizi Neden Şimdi, Neden Yine?, Erişim Adresi:

https://ipa.istanbul/wp-content/uploads/2024/03/KENT-GUNDEMI_GIDA-KRIZI_1-1.pdf, Erişim Tarihi: 09.05.2024.

Grafik 19. İstanbulluların Günde En Az Bir Kere Meyve ve Sebze Karşılabilme Olanakları (Aralık 2022)

Kaynak: İstanbul Planlama Ajansı

Aralık 2022'de yapılan aynı ankette İstanbulluların %66,01'inin günde en az bir kere sebze ve meyve ücretini karşılayamayacak durumda olduğu ortaya çıkmıştır (Grafik 19). Bu durum, gelişme çağında çocukları olan İstanbullu aileler de dahil olmak üzere, İstanbulluların besin değerleri yüksek ve gerekli gıdalara ulaşamadıkları anlamına gelmektedir.

Türkiye genelinde olduğu gibi İstanbul'da da dışarıda yemek yemenin maliyeti gün geçtikçe artmaktadır. 2023 yılına kıyasla 2024 yılında İstanbul'da dışarıda yemek yemenin maliyeti %106.56 oranında artmıştır.⁴⁰ Bu fiyat artışı Türkiye genelinde Haziran 2023-Ocak 2024 arasında lokanta ve kafelere gidenlerin sayısının %20 oranında azalmasını destekler niteliktedir.⁴¹

⁴⁰ İTO, İTO Ücretliler Geçinme İndeksi 1995=100/ Gruplar İtibariyle Değişim Oranları Genel Tablo, Erişim Adresi: <https://bilgibankasi.ito.org.tr/tr/istatistik-verileri/istanbul-ucretler-gecinme/gruplar-itibariyle-degisim?year=95>, Erişim Tarihi:30.04.2024.

⁴¹ Dünya Gazetesi, Dışarıda Yemek Tüketenlerin Sayısı 6 Ayda Yüzde 20 Düştü, Erişim Adresi: <https://www.dunya.com/ekonomi/disarida-yemek-tuketenlerin-sayisi-6-ayda-yuzde-20-dustu-haberi-715707>, Erişim Tarihi:06.05.2024.

SONUÇ

Gıda enflasyonu, gıda ürünlerinin fiyatlarındaki artışların genel tüketici fiyat endeksinden fazla olduğu durum olarak tanımlanmaktadır. Gıda enflasyonu gıdaya erişimi kısıtlayan ve gıda güvenliğini tehdit eden bir olgu olarak da karşımıza çıktığından çoğu ülke için önemli bir tehdit oluşturmaktadır.

Gıda enflasyonu hem ekonomik hem de sosyal hayatı derinden etkilemektedir. Enflasyonda yaşanan artış bireyleri yoksullaştırmaktadır. Gıda enflasyonu ile bireylerin harcama kalemlerinde gıdaya ayrılan pay artmakta böylece yoksul kalan bireyler sosyal hayatlarından da yoksun da kalmaktadır. Bu ise başta gelir dağılımı eşitsizliğini gündeme getirmekte ve yoksul kalan kişilerin toplumdan izole bir şekilde yaşamasına neden olmaktadır. Gıda fiyatlarındaki olağanüstü artışlarla bireyler bütçelerinden en büyük miktarı gıda maddelerine harcamaktadır; böylece gıdaya erişimde zorluk yaşayarak çareyi tek tip beslenme düzenine geçmekte ve kalitesiz beslenmede bulmaktadır. Beslenme düzeninde meydana gelen bu değişim bireylerin sağlığını da olumsuz olarak etkilemekte, obezite ve gelişim bozukluğu gibi sorunlara yol açabilmektedir.

Türkiye ise enflasyonun fazlasıyla yaşandığı ülkelerden biridir. Türkiye’de enflasyonun fazla olmasının önemli bir nedeni de gıda ürünleri fiyatlarındaki olağan dışı artışlardır. Dünya genelinde son yıllarda gıda enflasyonu azalma eğilimi göstermektedir. Türkiye’de ise artış devam etmekte ve gıda fiyatlarındaki artış miktarları normal enflasyon oranlarını aşmaktadır. Artan üretim maliyetleri, arz açığı, yaş sebze ve meyvedeki ihracat arzı, dünya piyasalarından yalıtım, tedarik zincirlerindeki bozulmalar gıda enflasyonunun oluşmasında oldukça etkili olmaktadır. Temel olarak uzun vadeli tarım politikası sorunları, para politikası ve küresel faktörler, iklim değişikliği gıda enflasyonunu beslemektedir. Geçmişte tarım ve hayvancılık ülkesi olan Türkiye’de üretici ve tüketici arasındaki makas gün geçtikçe artmaktadır.

Gıda enflasyonunu en çok tüketici sayısının fazla olduğu büyük kentleri etkilemektedir. İstanbul nüfusunun ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin fazla olması ile gıda enflasyonu sorunundan fazlasıyla etkilenmektedir. İstanbullular gıda enflasyonu nedeniyle aldıkları gıda ürünü çeşidini ve miktarını azaltmaktadır. Gıda enflasyonu nedeniyle temel gıda maddelerine erişemeyen İstanbullular et alabilmek için saatlerce et kuyruklarında beklemektedir. Pazarlardan kalan ürünleri almak için semt pazarları çıkışını bekleyen İstanbulluların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Gıda ürünlerindeki olağanüstü fiyat artışları ile gıda ürünlerine marketlerde alarm takılmaktadır. Artan girdi maliyetlerinin fiyatlara yansması ile dışarıda yenilen yemek çoğu İstanbullu için lüks olmaktadır.

Gıda enflasyonu ekonomik ve sosyal etkileri nedeniyle küresel anlamda yapısal bir sorun teşkil etmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler bu sorundan fazlasıyla etkilenmektedir. İstanbul ise nüfusu ve gelir yapısı itibarıyla gıda enflasyonunun olumsuz etkileri açısından daha fazla kırılganlık taşıyan bir kent olmaktadır. Bireyler için gıda temel bir hak olduğundan yönetimlerin gıda enflasyonu sorununu çözmeleri veya etkilerini en aza indirgeyecek politikalar geliştirmeleri gerekmektedir.

